

Գրիգոր Գրաճեան, Պէյրուզ, 20 Ապրիլ 2011

(Յուշեր անցեալէն)

Լիլային

- «Մեր տունը աղբիւրին անմիջապէս աջ կողմն էր»:- «Մեր տունը աղբիւրէն դէպի վեր, 5-րդ տունն էր»:

- «Մենք կը բնակէինք աղբիւրին վարի թաղը»:

Հայկական Ծթորայի- Ժալալայի մէջ բնակողներէն ո՞վ չի յիշեր աղբիւրը, իր պարզ եւ անհրապոյր տեսքով. հասարակ խողովակ մը, որու ներկայութիւնը սակայն ստեղծած էր ամբողջ թաղամաս մը, իրարու մօտ շարուած միայարկ բնակարաններ, որոնք բոլորն ալ տուներէ ներս հոսող ջուրի չգոյութեան պատճառաւ, կապուած էին աղբիւրին:

Գրիգոր Գրաճեան, Պէյրուզ, 20 Ապրիլ 2011

(Յուշեր անցեալէն)

Լիլային

- «Մեր տունը աղբիւրին անմիջապէս աջ կողմն էր»:- «Մեր տունը աղբիւրէն դէպի վեր, 5-րդ տունն էր»:

- «Մենք կը բնակէինք աղբիւրին վարի թաղը»:

Հայկական Ծթորայի- Ժալալայի մէջ բնակողներէն ո՞վ չի յիշեր աղբիւրը, իր պարզ եւ անհրապոյր տեսքով. հասարակ խողովակ մը, որու ներկայութիւնը սակայն ստեղծած էր ամբողջ թաղամաս մը, իրարու մօտ շարուած միայարկ բնակարաններ, որոնք բոլորն ալ տուներէ ներս հոսող ջուրի չգոյութեան պատճառաւ, կապուած էին աղբիւրին:

Հաւաքական կեանքի եւ իրարօգնութեան իսկական պատկերը կը ներկայացներ հայկական Ծթորայի փոքրիկ գաղութը: Գիշերէն կը պատրաստուէր տիկիններուն յաջորդ օրուան ծրագիրը՝

Թանաշեաններուն տունը հաւաքուիլ, լուիկի ջուրի պատրաստութեան համար. Մանուկեաններուն տան մէջ խաղողի պաստեղ պատրաստել. ցորենը ընտրել Միքայէլեաններուն տունը, աղբիւր տանիլ ու լուալ, ապա ջաղացք փոխադրել ու աղալ, որպէսզի ձմեռուայ պաշար՝ ձաւարը, ծեծածը, հատիկը, ալիւրը ստացուէր: Խրախուսուած Լիբանանի հոգատար ֆրանսական իշխանութեան ներկայութենէն՝ գաղթական հայեր, ընդհանրապէս արհեստաւորներ՝ դերձակ, ատաղձագործ, մեքենագետ եւ այլն եկած եւ հաստատուած էին Պեքաայի հովիտի գիւղաքաղաքներուն՝ Պապապէքի, Ռայաքի, Չահլէի եւ Ծթորայի մէջ:

Շօրան իր աշխարհագրական դիրքով՝ Պեյրուզ-Դամասկոս-Պաալպեք-Ռաշայա խաչմերուկին վրայ գտնուելով յատուկ կարեւորութիւն ունէր լիբանանի քաղաքական դէկը ստանձնած քրիստոնեայ տարրին եւ անոր նեցուկ կանգնող հոգատար իշխանութեան համար: Այս անկիւնէն դիտուած՝ հայերու ներկայութիւնը մեծապէս բաղձալի էր Շօրայի տեղացի քրիստոնեայ բնակչութեան համար: Աւելի ուշ, Ալեքսանտրէթ Սանճագի պարպումով, Մուսա լեւան ժողովուրդին բնակչութեան վայր կը տրամադրուէր ռազմավարական նշանակութիւն ունեցող՝ Լիբանանը Դամասկոսի կապող մայրուղիին վրայ, Այնճարի մէջ:

Մինչեւ Լիբանանի հանրապետութեան առաջին քաղաքացիական ներքին խռովութիւնները 1958-ին, Շօրան իր չոր եւ առողջարար օդով կը հրապուրէր գիւղագնաց հայեր, որոնք քաջալերուած ազգականներէ կամ բարեկամներէ, կը փափաքէին ամէն գնով հոն ունենալ տուն մը, հողաշերտ մը: Թեւեւ այդ դէպքերէն ետք խանդավառութիւնը կը պակսէր, սակայն հայ աւանը կը շարունակէր պահել իր ուրոյն դիմագիծն ու ներկայութիւնը մինչեւ քաղաքացիական եւ համայնքային բախումները 1975-էն սկսեալ:

Շօրան կը հրապուրէր նաեւ մտաւորական զարգացում եւ հակումներ ունեցող հայերը, որոնք կու գային Պեյրուզէն եւ մօտիկ գիւղերէն՝ Պար Իլիասէն, Չահլէն, Այնճարէն, մտքով ու հոգով հաղորդուելու մեծ յարգանք վայելող շօրաբնակ ազգային դէմքերէն՝ Ն. Աղբալեանէն, Ա. Յովհաննէսեանէն, Գ. Կիւզելեանէն , Գ. Գուտուլեանէն: Ն. Աղբալեանի ճիգերով է որ հիմը դրուեցաւ Շօրայի բարեսիրական եւ մշակութային կեդրոնին, որ հետագային կոչուեցաւ Աղբալեան կեդրոն: Երկար տարիներ, Աղբալեան կեդրոնի սրահը ծառայեց ԼՕԽ-ի ամառնային կազդուրման կայանի բարենպաստ աշխատանքին:

Պեյրուզի մէջ աշխատող եւ ապրող բարեկեցիկ հայ ընտանիքներուն համար, ամառուան օդափոխութիւնը շատերու մտքին մէջ կը վերադարձնէր զիրենք հայրենի յիշատակներուն՝ գիւղին եւ հողին: Փետրուար ամիսէն իսկ ամառանոցի մը փնտռուող աշխատանքը կը սկսէր մասնաւորաբար կեդրոնական Պեքաայի կանաչապատ գիւղերուն մէջ:

Դպրոցներու փակումով՝ պատրաստութիւն կը տեսնուէր տան ապրանքները փոխադրելու գիւղ: Փոխադրութեան օրը, առաւօտ կանուխ, անկողիններու, վերմակներու, սաւաններու կոյտերը, «տենկերը» պատրաստ կը սպասէին Չաքարին «փոստան»: Շարժավար Չաքարը, 7-8 ընտանիքներու տան կահ-կարասին «լեռներու հարս»ին, փոստային տանիքը բեռնաւորած, իրենց տերերով միասին, կը սկսէր դանդաղ եւ ծանր մագլցումը օձապտոյտ լեռնային ճամբաներէն վեր: Ճամբուն երկուքէն երկուքուկէս ժամ տեւողութեան ընթացքին, գիւղագնացները աւելի եւս կը մտերմանային իրարու: Տղամարդիկը իրենց ազգային եւ միութենական հարցերը կը ծեծէին: Տանտիկիւնները, ծմեռուայ պաշարի պատրաստութեան առնչուող իրենց ամառուայ ծրագիրները կը

մշակելին. իսկ պատանիները, պարսաստիկի, «չաթալի» բաղկացուցիչ մասերով զինուած, ամէն մէկ ծառի ճիւղին նայելով, իրենց պատրաստելիք «չաթալը» կ'երազէին ստեղծել:

Լեռնային ճամբուն գագաթնակէտին՝ Տահր Էլ Պայտարի բարձունքին, Պէքաայի դաշտի հսկայ պաստառը կը բացուի, համայնապատկեր մը, որ ճամբորդները զքանչացման խօսքերով եւ խորունկ շունչով մը կը դիմաւորեն: Հեռուն՝ կանաչ, սրճագոյն, մոխրագոյն փռուած «գորգերը», երազային աշխարհի մը մտքի դռները կը բանան: Տղաքը անմիջապէս կ'երեւակայեն ֆութպոլ խաղալ քառանկիւն դաշտերուն վրայ կամ որսի երթալ պարտեզներուն մէջ:

Խիտ ծառաստաններուն մէջէն, տեղ-տեղ վեր կ'ելլէ բարակ ծուխ, գիւղական լաւաշ հացի թոնիրներէն, որոնց թխուած լաւաշի եւ այրած փայտի հոտը հեռունէն իսկ, մտքերու մէջ կ'արթնցնէր զգայարաններէ փոխանցուած նախկին ամրան յիշատակները:

Ճամբորդները, իրենց աչքերը սեւեռած գծագրուած պատկերին վրայ, ուրախութեամբ կը վերյիշեն վայրէջքին վրայ գտնուող գիւղերուն անունները՝ Մտէյրիժ, (ը)ժտիդա, Գաա Էլիաս, Պար Էլիաս..., մինչեւ հասնին իրենց վերջնական կայքին:

Տեղաւորելէ ետք իրենց ընտանիքները՝ տղամարդիկը գրեթէ ամէն օր Պէյրուզ կ'իջնէին գործի: Առաւօտ, շատ կանուխ, լուսաբացէն առաջ, Չաքարին կամ Լուրֆիկին «փոստան» կը հաւաքէր իր ճամբորդները եւ կը տանէր զանոնք գործի: Իսկ երեկոյեան, ընտանիքի անդամներ, խումբ առ խումբ կանգնած ճամբուն եզերքը, իսկ ուրիշներ ծառերու վրայ ելած, կը սպասէին հայրիկներուն վերադարձը: Ծառին վրայ ելողը կը պոռար.

- Հեռուն տեսայ, կարծեմ Չաքարին փոստան Է:

Գուշակողը ոչ անպայմանօրէն ճիշդ կ'ըլլար: Ան յաճախ կը սխալէր, երբեմն դիտմամբ, կատակը իրականութեան հետ խառնելով:

- «Մէկ, երկու, երեք, ասիկա Է հայրիկին փոստան»:

- «Ոչ, քու բախտդ չի բռնեց, հիմա ես պիտի փորձեմ . մէկ, երկու, երեք...»:

Իսկ ան որ պարտուէր եւ երրորդ ինքնաշարժը հայրիկը չբերեր, ստիպուած էր գործ մը ընելու՝ աղբիւրէն կուժով ջուր տանելու տուն, փուռէն հաց բերելու, մայրամուտին տան կազէ լապտերը վառելու, հաւերուն կեր տալու ...:

Գիւղը մնացողները, ամբողջ օրուայ ընթացքին կը վայելէին Շթորայի բարիքները: Արշալոյսին, կաթնավաճառը կը բերէր թարմ կաթ, իսկ տան կից հաւնոցէն եկող կտկտոցը նշան էր, թէ թարմ հաւկիթները պատրաստ էին: Թոնիրներէ ելած ծուխն ու այրած ալիւրին հոտը, լաւաշ հացի սիրահարները կ'ուղղէր դէպի այդ կողմ: Անդին չարաճիճի տղաք իրենց նախօրօք ծրագրած պարտեզ մը, այգի մը ասպատակելու

աշխատանքով կը զբաղէին օրուայ վերջաւորութեան տեղացի պահակին, «նաթուր»ին հետ հարց ստեղծելով:

Սովորութիւն դարձած էր նաեւ, մի քանի ընտանիքներ միասնաբար համաձայնած, վարձելու այգի մը, որու առատ բերքէն բաժին կը հանուէր ազգականներու, բարեկամներու եւ կազդուրման կայանին:

Կեսօրէ ետքը հանգիստի ժամն էր, երբ արեւու ճառագայթներէն շիկացած գիւղը զովացնելու նպատակաւ, նախախնամութիւնը կը դրկէր Պեքաայի դաշտին հովը, շթորացիներուն համար «խենթ հով»ը, որ կը բանար գիւղի բարտիներուն լեզուները: Ամբողջ Ծթորան կը խշշար: Մայրամուտին հետ, «խենթ հով»ը կը հեռանար՝ զով եւ օդասուն հետքեր ձգելով իր ետին: Ընթրիքէն ետք, մանաւանդ լուսնակ գիշերով, խումբ առ խումբ, երիտասարդներ դուրս կ'ելլէին քալելու եւ ամբողջ Ծթորան կը լեցուէր երգով ու երաժշտութեամբ:

- Գիշերն անուշ է, գիշերն հեշտագին ...

Առաջնորդութեամբ դղումէ լապտերներ բռնողներու, «վերի» շթորացիներու խումբը, զինուած մանտոյիկով եւ արքորտիկով, կը կտրէ Ծթորա-Չահլէ մայր պողոտան միանալու համար «վարի» շթորացիներուն, որոնց մէջ արուեսագետներ չէին պակսեր: Խումբը կ'անցնի Աղբալեան կեդրոնին առջեւէն՝ ուղղուելով դէպի Այնճար- Դամասկոս տանող մայրուղին: Ինքնաշարժներու երթելէկը չէր խանգարեր «գիշերաշրջիկները» որոնց շուրջպարերը ճամբուն մէջտեղը սեւով եւ ճերմակով ուրուականներու խորհրդաւոր պատկեր մը կը գծեր: Հազուադէպ եկող ինքնաշարժ մը կանգ կ'առնէր մինչեւ երգիչներն ու պարողները քաշուին ճամբուն եզերքը:

Օթել Մասապքին, գիշերային պտոյտի ելլողներուն այլ զբօսման վայրն էր, ուր եւրոպական, արաբական երաժշտութեան հետ կը միացուլուէր նաեւ հայկականը:

Ամռան վերջաւորութեան, գիւղը կը պարուրուէր տեսակ-տեսակ հոտերով՝ եռացող լոլիկի, խաշած ցորենի, հալած պաստեղի, մալեգի, թարխանայի եւ այլ ձմեռնային պաշարներու պատրաստութեան առթիւ: Իսկ այգեկութիւնը ետք արտօնուած էր մտնել տեղացիներուն այգիները եւ օգտուիլ մոռցուած ողկոյզներէն: Ասոր կ'ըսէին «պաշախ»: Ճարպիկ տղաք, իրենց որսորդական արշաւներու ընթացքին կը հետագօտէին այգիներն ու պարտեզները, որոնց հունձքէն ետք, կարելի էր «պաշախ» ի երթալ հոն: Որոշուած օրը, զինուած պարկերով, կ'արշաւէին պտուղի պարտեզները, սոխի, գետնախնձորի արտերը եւ թռչուններու, դաշտային կենդանիներու բաժին լքուած պտուղներով ու բանջարեղէններով բեռնաւորուած, կը վերադառնային տուն:

Լիբանանի երկրորդ եւ ակելի մտահոգիչ քաղաքացիական տագնապի սկիզբը՝ 1975-ին, Ծթորայի հայերը կրցան ապահով անցընել: Տարի մը ետք սակայն, դրացի երկրի սահմանէն ներս թափանցող պաղեստինեան «Եարմուր» զօրաբաժինը, ինչպէս նաեւ

Պաալպեքի կողմերէն թալլող ցեղախումբեր, սկսած էին կողոպտել ու աւերել հայկական շէն գիւղը: Կողոպտուեցաւ գրեթէ ամէն ինչ, նոյնիսկ դուռ-պատուհան, սալայատակի մարմար քարեր, ջուրի խողովակներ, տան առարկաներ եւ ամէն բան որ կարելի է քակել եւ տանիլ: Տեսարանը յուզիչ էր: Թալանողներուն համար անպետ նկատուող առարկաներ՝ գիրքեր, ընտանեկան նկարներ, նետուած էին պարտեզներուն մէջ: Գետինը, կար դաշնամուրի մը մնացորդ ստեղնաշարը, իսկ կափարիչը, կը ծառայէր որպէս լուացարանի դուռ տունը գրաւող նոր բնակիչներուն համար: Նուագարանին տախտակէ մնացեալ մասերը շատ հաւանաբար գործածուած էին որպէս վառարանի փայտ:

Անապահով վիճակը եւ տուններուն անբնակելի ըլլալու իրողութիւնը, մղեցին հայկական Ծթորայի բնակիչները հեռու մնալ իրենց սիրելի գիւղէն: Ոմանք համառօրէն փորձեցին վերակառուցել իրենց կիսաքանդ բնակարանները, վերադառնալու եւ բնակելու մտադրութեամբ, սակայն ափսոս, ամէն անգամ որ հեռանային ժամանակաւորապէս, կողոպտիչները կը կատարէին իրենց աւերիչ արարքները: Այս յուսահատական վիճակին մատնուած, բնակարաններն ու հողաշերտերը սկսան ծախուիլ, մինչեւ որ գիւղը՝ հայկական Ծթորան, հայաթափուեցաւ:

Ներկայիս կանգուն կը մնայ Աղբալեան կեդրոն- մատուռը, ուր պարբերաբար պատարագ կը մատուցուի, իսկ հայկական Ծթորան դադրած է գոյութիւն ունենալէ:

